

ARCHIEF

nieuwsbrief III

DOMANIALE

MIJN

regionaal historisch centrum limburg

In deze nieuwsbrief

Inventarisatie: de stand van zaken	1
Van mijn- tot woningbouw	3
Octrooien en onvrede	5
Werkverruiming en wederaanpassing	6
Colofon en bronvermelding	8

Inventarisatie: de stand van zaken

De 'ongevallendossiers'

In de vorige nieuwsbrief las u over de talrijke 'ongevallendossiers' die het archief van de Domaniale rijk is. Na verder onderzoek van Jan Hanssen blijkt dat de documenten oorspronkelijk niet als ongevallendossiers zijn opgemaakt, maar bewaard werden door de financiële administratie. De dossiers waren deel van de correspondentie met de Centrale Werkgevers Risico-Bank in Amsterdam, waar de Domaniale alle uitkeringen voor ongevallen en stoflongen had verzekerd.

Dat de dossiers strikt genomen geen ongevallendossiers zijn, doet verder niets af aan de waarde ervan. Het is een mooie bron voor onderzoek naar de werkomstandigheden in de mijnen. Volgens Jan Hanssen geeft het zelfs een completer overzicht van de ondergrondse werknemers dan de personeelsdossiers die de Domaniale bijhield. "Als je maar lang genoeg in de mijnen werkte kwam je vanzelf een keer bij de verbandmeester (of erger)", aldus Jan.

Sociale geschiedenis

Dat het leven als mijnwerker zwaar was, weten we. Het verschaffen van alternatief werk na een ongeval en het regelen van de afvloeiing van werknemers was dan ook een belangrijke taak van de Domaniale. Dit geldt zeker voor de latere fase, toen bleek dat de mijnen gingen sluiten. Over die sociale geschiedenis lees je in 'werkverruiming en wederaanpassing' (p. 6).

Technische en economische geschiedenis

Het archief van de Domaniale biedt ook inzicht in haar technische en economische geschiedenis. Gerard Venner is verder gegaan met het inventariseren van stukken over al het materieel van de Domaniale. Hij heeft nu een overzicht gemaakt van de periode 1945 tot 1965. Daarnaast dook Gerard in de woningbouw van de Domaniale (p. 3) en kwam hij tal van documenten tegen over patenten (p. 5).

RHCL, collectie DSM PR 1734. Ophaalmachinist Zeelen van de Domaniale (1947)

Unieke maar ingewikkelde bron

Het archief van de Domaniale is dus een zeer unieke bron voor de sociale, technische én economische geschiedenis van Zuid-Limburg. Dit geldt zeker voor het oudste gedeelte, omdat de steenkoolwinning zich in Nederland in de 19e eeuw beperkte tot Kerkrade.

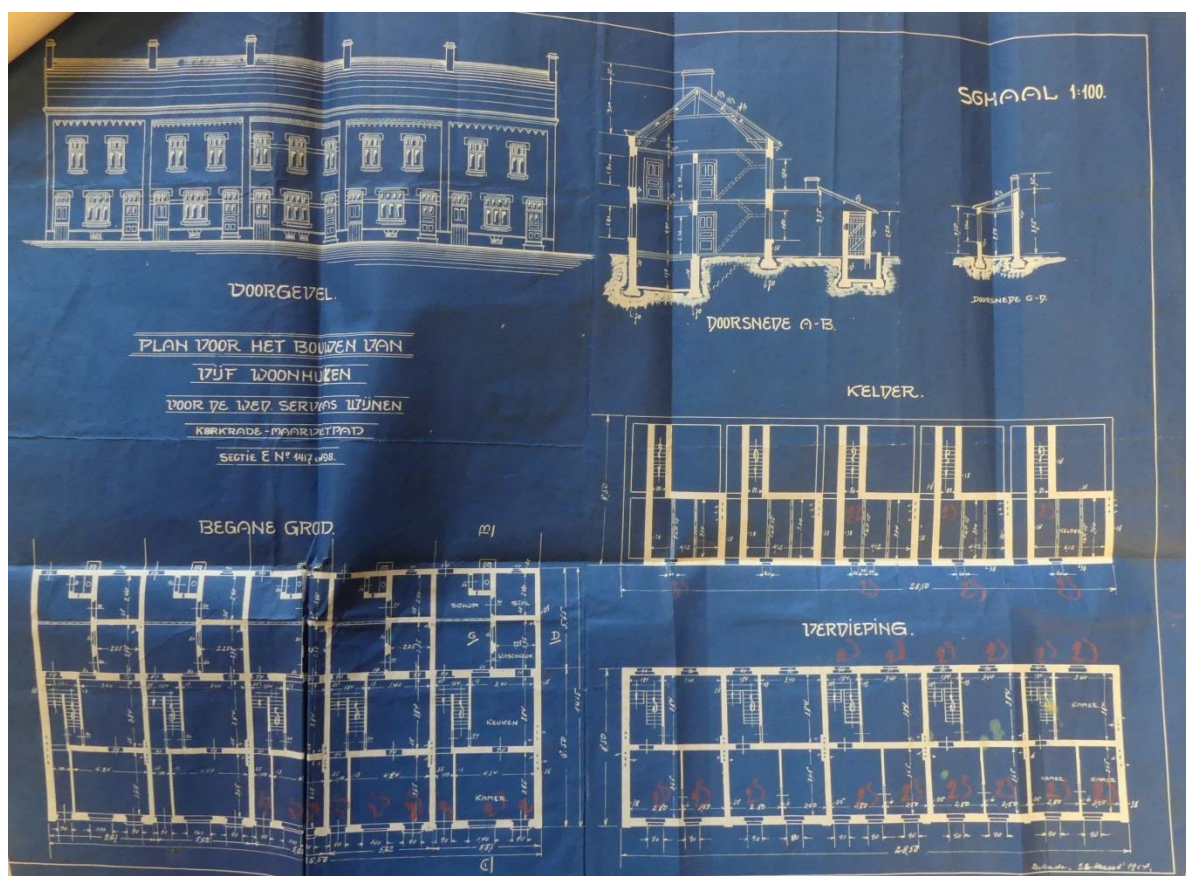
Tegelijkertijd is het een zeer complexe bron, die veel kennis vergt van (oude) Duitse handschriften. Gelukkig voor de toekomstige onderzoeker kocht de Domaniale in 1903 een typemachine.

Van mijn- tot woningbouw

De komst van de omvangrijke mijnindustrie in Zuid-Limburg bracht een aanzienlijke bevolkingstoename met zich mee. Sommige steden kenden in korte tijd zelfs een vertienvoudiging van de bevolking, wat zorgde voor een enorm huisvestingsprobleemⁱ.

Voor een deel van de mijnwerkers werden speciale wijken gebouwd: de zogenaamde mijnwerkers-koloniën. Het waren aanvankelijk vooral de mijnbouwondernemingen zelf die deze woningen bouwden. Zo had de Domaniale Mijn in 1876 al een bouwfonds opgericht voor de huisvesting van haar mijnwerkers, waarmee twintig huisjes werden gebouwdⁱⁱ.

In het archief van de Domaniale komen we tal van bouwplannen voor de eigen mijnwerkers tegen. Het onderstaande bouwplan uit 1914, met de typerende sobere stijl, werd gerealiseerd aan het 'Maarvoetpad' - de huidige Marktstraat in Kerkrade.

Domaniale Mijn archief, RHCL. Plan voor het bouwen van 5 woonhuizen (1914).

Mijnschade

Er werd in mijnbouwgebieden weinig in grote blokken gebouwd, in verband met het risico op mijnschadeⁱⁱⁱ. Van dit soort schade is veel terug te zien in het archief; op foto's, en in dossiers waarin de afhandeling van de mijnschades is vastgelegd. Op de foto hieronder moest een pand door mijnschade worden afgebroken en herbouwd.

Huiseigenaren konden bij mijnbouwondernemingen zoals de Domaniale een aanvraag tot schadevergoeding indienen indien zij meenden dat hun eigendom beschadigd was door de mijnbouw. De mijn stuurde vervolgens mijnmeters naar het desbetreffende pand om te bepalen of de schade daadwerkelijk door hun delfstoffenwinning was veroorzaakt^{iv}.

Domaniale Mijn archief, RHCL (1914)

Octrooien en onvrede

Gerard Venner heeft zich de afgelopen maanden verdiept in de technische en economische geschiedenis van de Domaniale. Vanaf 1920 worden de bronnen schaarser, omdat er op directieniveau weinig is bewaard. Grote beslissingen voor de Domaniale worden vanaf dat moment in Rotterdam genomen, nadat de ondernemer Willem van der Vorm de meerderheid van de aandelen kocht.

Vloeispaat

Duidelijk is wel dat er veel technische kennis én een grote ondernemingsgeest was bij de Domaniale en haar werknemers. Toch was niet elke innovatie succesvol. Zo kwam Gerard plannen tegen voor het delven van 'vloeispaat' (of fluoriet) in Zuid-Frankrijk. Na veel tijd en onderzoek bleek dit uiteindelijk geen goede investering.

Het patent van Tromp

Lucratiever was de techniek die ingenieur Klaas Frederik Tromp bedacht voor het wassen van kolen, waarvoor hij in 1934 een patent kreeg. Het wassen van kolen was een belangrijk proces, omdat er vaak veel steenafval tussen de steenkool mee naar boven kwam. In de wasserij van Tromp werden de stenen met zware vloeistof van de kolen gescheiden.

Links: RHCL, collectie DSM CB4211. De zware vloeistof-wasserij van Staatsmijn Wilhelmina. (23 juli 1952). Rechts: Willem van der Vorm.

Conflict met van der Vorm

Tromp verleende meerdere licenties voor zijn techniek aan mijnondernemingen, en genereerde daarmee inkomsten. Uiteraard wilde de zakenfamilie van der Vorm ook hun deel. Dat is door Gerard opgemaakt uit brieven tussen Tromp en van der Vorm, waarin ze fel discussiëren over de inkomsten van het patent.

Werkverruiming en Wederaanpassing

Jan Hanssen heeft zich gestort op de talloze afvloeiingsregelingen van de Domaniale tussen 1963 en 1971. Kort voor de beruchte rede van Den Uyl waarin hij de sluiting aankondigde, werkten er nog zo'n vijftienhonderd tot tweeduizend mensen bij de Domaniale. Er werden in die jaren tal van processen gestart om deze mensen op te vangen.

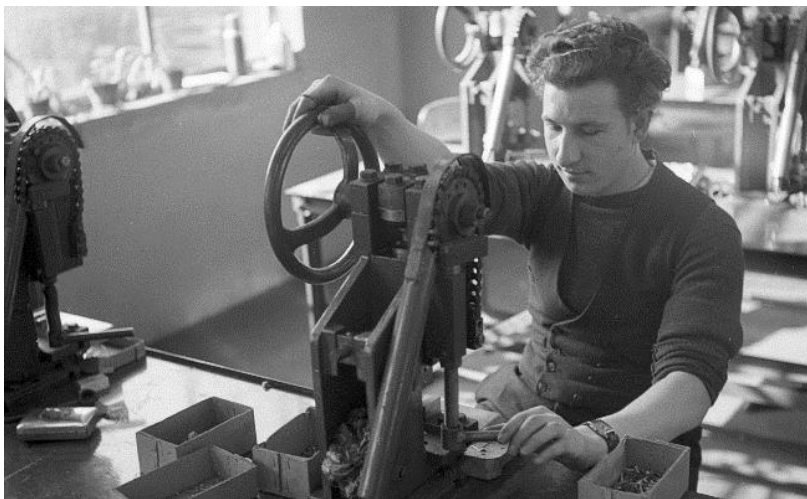
Het ontcijferen van al deze regelingen voor pensioen en 'wederaanpassing' (een term voor omscholing^v) van de mijnwerkers is voor Jan een hele klus. Denk aan de W.A.O. die in die periode werd ingevoerd, maar ook de I.W.I. – de Interimwet invaliditeitsrentetrekkingen.

RHCL, collectie DSM PR27564. den Uyl kondigt de mijnsluitingen aan (1965).

Werkverruiming

Vanwege het groot aantal ongevallen in de mijnen, had de Domaniale al enige ervaring met de omscholing van werknemers. Op de foto hieronder zien we de afdeling 'werkverruiming'. De plek was ingericht voor silicose-patiënten, die hier onderdelen voor Philips maakten.

RHCL, collectie DSM PR2724 (1948)

Colofon en bronvermelding

In het kader van het ontsluitingsproject van het Domaniale Mijn archief zal het RHCL ieder kwartaal een nieuwsperiodiek uitbrengen om de Stichting Behoud Mijnhistorie en geïnteresseerden in de geschiedenis van de Domaniale Mijn op de hoogte te houden.

Begeleidingscommissie project Domaniale Mijn archief

Voorzitter

Erwin Steegen
(RHCL)

Inhoudelijk

Dr. Ben Gales (Rijksuniversiteit Groningen)

Dr. Willibrord Rutten (SHCL)

Dhr. Wiel Miseré (voormalig medewerker
Staatstoezicht op de Mijnen)

Colofon

Voor vragen over de inhoud van het inventarisatieproject kunt u terecht bij het RHCL, contactpersoon Erwin Steegen (info@rhcl.nl).

Voor vragen of opmerkingen over deze nieuwsbrief kunt u terecht bij het RHCL, contactpersoon Stefan Meuleman (meuleman@rhcl.nl).

Meer informatie over de Stichting Behoud Mijnhistorie kunt u terug vinden op de website van het Huis voor de Kunsten Limburg.

Bronnen

ⁱ Rijksdienst voor de Monumentenzorg (2005), 'Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van het beschermd stadsgezicht Maria Christinawijk'.

ⁱⁱ De Mijnen (2013) 'Mijnwerkerswoningen'.

<http://www.demijnen.nl/collectie/interview/mijnwerkerswoningen>

ⁱⁱⁱ Rijksdienst voor de Monumentenzorg (2005). 'Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van het beschermd stadsgezicht Maria Christinawijk'.

^{iv} RHCL, inventarisnummer 07.115, 'Inleiding Staatstoezicht op de Mijnen'.

^v Langenkamp, E. (2014). 'De Koempels van de Domaniale over het beklemmend maar hechte leven in de mijnwerkerskolonie'.

ARCHIEF

RHCL

Sint Pieterstraat 7
6211 JM Maastricht
(0)43 328 55 00
info@rhcl.nl
www.rhcl.nl